

БАЗОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАВОНАВЦІВ BASIC COMPETENCIES OF THE FUTURE LEGAL EXPERTS

Авторка розкриває базові компетентності та підкреслює необхідність їх формування у майбутніх юристів-правознавців (комунікативної, соціальної, навчальної, інформаційної та етичної компетентностей), що зумовлено їх особливостями та вимогами до особистості юриста взагалі, та професійно-юридичної діяльності, зокрема. Специфіка професійної діяльності юристів, підвищення конкурентноспроможності фахівців цього профілю, економічна нестабільність та реформування системи правових органів підвищують вимоги до здійснення професійної підготовки майбутніх юристів. Особливого значення в підготовці майбутніх юристів набуває проблема формування базових компетентностей як запоруки виконання майбутньої професійної діяльності на сучасному рівні. Під структурою базових компетентностей авторка розуміє уявну модель, що характеризує їх як суб'єктно-діяльну освіту майбутнього фахівця. З наявних варіантів структурування компетентностей авторка вважає за потрібне виділити ті, в яких спробувала пов'язати компетентність з особливостями пізнавальної та трудової активності студентів - майбутніх правознавців. Важливим моментом статті є розмежування здійснюваної студентами діяльності на навчальну, навчально-професійну і квазіпрофесійну. Авторка обґрунтовує, що феномен права переважає над іншими складовими юридичної діяльності визначаючи її специфіку, виділяючи професію юриста серед інших професій у світі праці. Феномен права зумовлений соціальною місією юридичної діяльності, що впливає на зміст базових компетентностей майбутніх юристів. Визначає, що в умовах ринку зростає роль права в господарсько-економічних відносинах, управлінні суспільством та економікою. Адже, основою забезпечення нормальної діяльності підприємств, організацій та установ усіх форм власності є законодавство: грамотні дії юристів є, свого роду, залобіжним механізмом, що захищає суб'єкти державності від фінансових і економічних проблем. У загальному вигляді, під діяльністю авторка розуміє активність людини, спрямовану на отримання передбаченого результату. Таке трактування діяльності, на думку авторки, ближче до логіки компетентнісного підходу і сутності професійних компетенцій.

Ключові слова: юрист-правознавець, базові компетентності, бакалавр, конкурентноспроможність, суб'єктно-діяльна

освіта майбутнього фахівця, діяльність (навчальна, навчально-професійна, квазіпрофесійна).

The author reveals the basic competencies and emphasizes the need for their formation in future lawyers (communicative, social, educational, informational and ethical competencies), due to their features and requirements for the personality of a lawyer in general, and professional and legal activities in particular. The specifics of the professional activity of lawyers, increasing the competitiveness of specialists in this field, economic instability and reforming the legal system increase the requirements for the training of future lawyers. Of particular importance in the training of future lawyers is the problem of forming basic competencies as a guarantee of future professional activity at the present level. Under the structure of basic competencies the author understands the imaginary model that characterizes them as the subject-activity education of the future specialist. From the available options for structuring competencies, the author considers it necessary to highlight those in which she tried to link competence with the peculiarities of cognitive and labor activity of students - future lawyers. An important point of the article is the division of activities carried out by students into educational, educational-professional and quasi-professional. The author argues that the phenomenon of law prevails over other components of legal activity, defining its specificity, distinguishing the legal profession among other professions in the world of work. The phenomenon of law is due to the social mission of legal activity, which affects the content of the basic competencies of future lawyers. Determines that in market conditions the role of law in economic relations, management of society and economy is growing. After all, the basis for ensuring the normal operation of enterprises, organizations and institutions of all forms of ownership is legislation: competent actions of lawyers are, in a way, a precautionary mechanism that protects the subjects of statehood from financial and economic problems. In general, the author understands the activities of human activity aimed at obtaining the intended result. This interpretation of activity, according to the author, is closer to the logic of the competence approach and the essence of professional competencies.

Key words: lawyer-lawyer, basic competencies, bachelor, competitiveness, subject-activity education of the future specialist, activity (educational, educational-professional, quasi-professional).

УДК 378. 016 : 340. 15 (043.3)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/30-2.34>

Яворська Г.Х.,
докторка педагогічних наук,
професорка,
професорка кафедри
мистецтвознавства та
загальногуманітарних дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет

Постановка проблеми обумовлена значними змінами в соціально-економічному житті суспільства, інформаційно-технологічними перетвореннями та трансформаційними процесами в системі вищої освіти України. Вищеозначені обставини актуалізують пошук ефективних шляхів удоско-

налення навчального процесу вищої школи. Це знаходить своє відображення в низці положень державних законодавчих і нормативних документів (Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Закони України «Про вищу освіту», «Про інноваційну діяльність», «Про

пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про національну програму інформатизації», наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності», що наголошують на інтеграції України в єдиний європейський освітній простір, впровадженні освітніх інновацій, створенні та забезпеченні новітньої науково-технічної бази. Отже, гостро постає проблема підготовки майбутніх фахівців, здатних мобільно вирішувати професійні завдання з високою майстерністю та новаторським підходом.

Специфіка професійної діяльності юристів, підвищення конкурентноспроможності фахівців цього профілю, економічна нестабільність та реформування системи правових органів підвищують вимоги до здійснення професійної підготовки майбутніх юристів. У процесі впровадження в усі сфери діяльності новітніх інформаційних технологій особливого значення в підготовці майбутніх юристів набуває проблема формування базових компетентностей як запоруки виконання майбутньої професійної діяльності на сучасному рівні.

Аналіз досліджень і публікацій. Згідно структури нашої статті ми базові компетентності майбутніх правознавців розглядаємо в аспектах загального значення – значущого для будь-якої професійної галузі та приватного – закріпленого за конкретною професією, а саме юридичною. Тому виникає потреба здійснити аналіз їхніх структурних та змістових особливостей.

Поняття «компетентність» було розглянуто в роботах Баркасі В., Бояциса Р., Велде С., Гончарової Л., Зеера Е., Зимньої І., Кобзар Н., Лебедева О., Локшиної О., Овчарук О., Пометун О., Равена Дж., Савченко О., Уїдетта С., Холліфорда С., Шадрікова В. та інших. Проблема щодо визначення сутності та особливостей формування професійної компетентності відображено в роботах Біляковської О., Болюбаш Н., Борисюка О., Гришко О., Елькіна М., Запрудського Н., Жукевича І., Івашкевич І., Казарницької Я., Карпової Л., Львової Н., Скворцової С. та ін. Складові базових компетентностей правознавців, виділено у дослідженнях різних авторів (І. Зимня, О. Калита, О. Кожем'яко А. Хуторський.): особистий професійний значний досвід, вмотивованість на професійний саморозвиток, єдність теоретичної підготовки та практичних умінь, універсальність, надпредметний характер.

Мета статті: Головною метою цієї роботи – розкрити сутність та значення базових компетентностей майбутніх правників у професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Під структурою базових компетентностей ми розуміємо уявну модель, що характеризує їх як суб'єктно-діяльнісну освіту майбутнього фахівця. З наявних варіантів структурування компетентностей вважаємо за потрібне виділити ті, в яких автори спро-

бували пов'язати компетентність з особливостями пізнавальної та трудової активності студентів.

Базові компетентності, по суті своїй, є проєкцією найбільш важливих складових професійної підготовки на відповідний їй зміст професійної освіти. Це означає, що змістовна специфіка базових компетентностей майбутніх правознавців повинна ґрунтуватися на тих чи інших особливостях юридичної діяльності. Специфіка юридичної професії детально описана у державних стандартах вищої освіти, зокрема в освітньо-кваліфікаційній характеристиці спеціальності 081 – право студента «бакалавр».

Бакалавр з права повинен мати відповідний рівень політичної, етичної та психологічної культури: чітко сформовані принципові засади світогляду як загального усвідомлення про навколишній світ і своє місце в ньому, про шлях реалізації в умовах реальної дійсності своїх життєвих програм; сформоване філософське, економічне, політичне мислення; розумітися в проблемах ринкової економіки, соціальних, національних, історичних та демографічних процесах розвитку суспільства; володіти питаннями розвитку стародавньої, нової, новітньої всесвітньої історії та історії України, засвоїти закономірності та особливості культурного розвитку людства; брати участь у громадському житті, формуванні правової свідомості та цивілізованих взаємовідносин всіх членів суспільства.

Отже, з такого змісту ОКХ нам зрозуміло, що тут передбачено розвиток навчальної, комунікативної, інформаційної, соціальної та етичної компетентностей, що виражається з описаних у професійних вимогах їх особливостей. В інтересах дослідження доцільно провести аналіз цих особливостей згідно з такими аспектами: феномен права в юридичній діяльності, соціальна місія професії юриста, комунікація як інструмент юридичної діяльності, етика майбутнього правознавця, роль інформації в юридичній діяльності.

Аналізуючи юридичну діяльність з позицій функціонування соціального інституту права, звернемося до суджень Т. Кашаніної, яка у своїх працях зазначає, що у зв'язку з проблемами постіндустріального суспільства, збереження миру і безпеки людей – необхідність кожного жителя тієї чи іншої території. Динаміка правової картини макросоціума стимулює збільшення числа суб'єктів, які мають приватну власність. Це загострює їх потребу в розвинених праві та юридичній техніці [1].

На утримання базових компетентностей майбутніх правознавців не може не позначатися факт недозволеного досі протистояння природного та юридичного аспектів у змісті правовідносини. Через їхню нетотожність виникли ідеологія і філософія права.

Феномен права змушує нас задатися питанням: «Закон або право потрібно викладати

студентам юридичних факультетів?» І відповідає, що, звичайно, право. З одного боку, практика ставить вимогу готувати універсального правознавця, з гуманістичних позицій сприймає потреби суспільства. З іншого – все частіше зростає попит на вузьких фахівців у тій чи іншій сфері юридичної діяльності, оскільки роботодавці не можуть брати на роботу фахівця широкого профілю, хоч і якісно підготовленого. У зв'язку з цим, З. Незнамова, робить важливий висновок, що сьогодні потрібні фахівці, компетентні у вузькій сфері діяльності, але з фундаментальною юридичною підготовкою [2].

Як бачимо, феномен права переважає над іншими складовими юридичної діяльності визначаючи її специфіку, виділяючи професію юриста серед інших професій у світі праці. Феномен права зумовлений соціальною місією юридичної діяльності, що впливає на зміст базових компетентностей майбутніх юристів.

Звернемося до роботи В. Карташова «Юридична діяльність: поняття, структура, цінність», де юридична діяльність представлена як «відносно відособлені напрями гомогенного впливу на об'єктивну і суб'єктивну соціальну реальність, в яких виявляються і конкретизуються природа права». [3]. В умовах ринку зростає роль права в господарсько-економічних відносинах, управлінні суспільством та економікою. Нині основою забезпечення нормальної діяльності підприємств, організацій та установ усіх форм власності є законодавство: грамотні дії юристів є, свого роду, запобіжним механізмом, що захищає суб'єкти, державності від фінансових і економічних проблем.

Соціальна місія юридичної діяльності тісно перетинається з її комунікативною складовою. Показовий той факт, що спочатку юридична освіта давалося на базі філологічного факультету чи університету, а перший досвід професійної підготовки юристів представляв собою змагання студентів у красномовстві. У період близько 1200 року в юридичній школі одного з перших європейських університетів Болонії навчалося 105 тисяч чоловік, і основною формою навчальних занять були диспути.

У професії юриста роль комунікації зумовлена, перш за все, соціальним статусом. Той, хто хоче зрозуміти іншого в його соціальній позиції повинен, за словами Ґ.Гадамера, вступити в зіткнення з тією традицією, яку несе інший колектив. Розуміння або непорозуміння є тут не тільки репродуктивним, але завжди продуктивним соціальним ставленням» [4].

Формат і цілі нашої роботи не дозволяють охопити всього обсягу комунікативної практики в сфері юридичної діяльності, однак окремі її види принципово важливі для подальшого дослідження. Це різні контакти з суб'єктами правовідносин, правова пропаганда і письмова комунікація, що опосередкована в різних юридичних документах. У кож-

ному виді комунікації юридична практика виступає як організуючий момент соціальної практики, як її структурна ланка, що залучена в правову систему суспільства і процес правового регулювання. Можна стверджувати, що комунікація «сприяє інтеграційним процесам в правовій системі суспільства, пов'язуючи суб'єктивні права і юридичні обов'язки, нормативні приписи і прийняті на їх основі рішення» [4, с. 13]. Комунікативна складова більшості юридичних спеціальностей передбачає знання маніпулятивних технологій спілкування, лінгвістичного програмування; зобов'язує юриста мати хорошу риторичну підготовку, не кажучи вже про навички дотримання мовних норм у мовленні.

Комунікативна складова юридичної діяльності тісно пов'язана з її інформаційним забезпеченням, адже обмін інформацією здійснюється в комунікації. Потужний інформопотік соціального досвіду стає предметом суб'єкт-об'єктних інфоваємодій і, тим самим, інструментом виховання, освіти і навчання. Юристу доводиться мати справу зі значними масивами інформації нормативного характеру. Крім того, він потребує знань з психології, соціології та ін. Безумовно, основний обсяг інформації, що переробляється правознавцями, складають в закони та підзаконні акти, кодекси, службові приписи та інструкції. Створення попередніх умов для передачі інформації, продумування тактики інформаційного впливу здатні значно посилити ефект правових відносин з порушником закону. У своїх працях А. Коренев відзначає, що правова інформація зобов'язує сучасного юриста володіти комп'ютерною, криміналістичною, спеціальною технікою. Юрист повинен знати законодавство та відомчі нормативні акти; систему і структуру органів внутрішніх справ; правовий статус, форми і методи адміністративно-правової, оперативної-розшукової та кримінально-процесуальної діяльності [5].

Отже, інформаційна складова юридичної діяльності, поряд із соціально-правовою та комунікативною, є джерелом змістового наповнення базових компетентностей майбутніх правознавців. Описані області специфікації юридичної діяльності дають нам право виділити в якості базових компетентностей правознавців навчальну, інформаційну; комунікативну, соціальну, етичну компетентності

Очільне становище відводимо навчальній та соціальній компетентностям, які пов'язані з системним розглядом юридичних явищ, а саме, з точки зору семіотичної полярності категорії «право»: право як догма і право як висловлювання свободи людини. Соціальна дійсність реалізує обидва концепти права і зобов'язує майбутнього правознавця не просто володіти правовим знанням, але і створювати ситуації, що сприяють осмисленню прав, буття, ситуації, неможливі без глибоких системних знань і здібностей майбутніх

правознавців до методологічно грамотному аналізу і синтезу.

Етична компетентність орієнтує на підвищену відповідальність юриста за наслідки своїх соціальних дій. Суспільство потребує, щоб утилітарні пріоритети юридичної діяльності гармонували з пріоритетом моральності, совісті, а вся професійно орієнтована практика підпорядковувалася б існуючим у суспільстві моральним нормам, що становить основу етичної культури правознавця (систему моральних принципів і норм, які сформувалися як результат почуттів, знань, потреб, переконань, що виражають у моральній поведінці правника гармонію внутрішніх переконань і їх зовнішніх проявів. Формування у майбутніх правознавців етичної компетентності передбачає закономірне дотримання ними узвичаєних норм і принципів моралі в процесі виконання службових обов'язків, їхнього впровадження в юридичну практику, подолання помилок морально-фахових деформацій. Основне етичне правило правознавця, як зазначає Г. Яворська, — робити для клієнта все, що не заборонено законом, щоб він би був у змозі зробити для себе сам, маючи для цього необхідні знання і навички, властиві юристу-спеціалісту. Авторка виділяє такі рівні прояву етичної культури правознавців: ставлення майбутнього правознавця до своєї професійної діяльності та її результатів (як особи-професіонала); стосунки з колегами по роботі (як члена робочої групи); стосунки з клієнтом, підсудним, підслідним та іншими людьми в процесі вирішення юридичної справи (як представника влади) [6].

Діяльність майбутнього правознавця характеризується щоденним спілкуванням із різними людьми, які залежать від нього, а тому потребують від нього дбайливого, коректного ставлення. Саме тому одне з основних місць відведено формуванню комунікативної компетентності.

Комунікативна компетентність розглядається нами як форма соціальної практики правознавців, яка сприяє вирішенню соціальних конфліктів, стабілізації правовідносин, становленню громадянського суспільства. Праця юристів більшості спеціальностей пов'язана з постійним спілкуванням: в усній або письмовій словесній формі знаходять своє вираження норми права. Важливим чинником, що визначає успішне спілкування з клієнтом, є достатня риторична підготовка (в тому числі, володіння невербальними прийомами комунікації), впевнене використання майбутніми правознавцями маніпулятивних комунікативних прийомів, а також обізнаність студентів в психічних аспектах комунікації.

Як зауважує О. Калита, важливу роль у комунікативній ситуації «правознавець – клієнт» відіграють і вербальні, і невербальні засоби спілкування. Під час розмови лише 7% інформації передається

словами, а решта – 93% – мовою жестів. Професійна діяльність майбутнього правознавця передбачає різні види комунікативних ситуацій: безпосереднє спілкування з клієнтом і спілкування по телефону. У безпосередньому спілкуванні визначальними серед невербальних засобів є міміка, жести, інтонація, а в консультуванні по телефону – лише інтонація. Безперечно, майбутній правознавець повинен пам'ятати, що вплив на клієнта здійснюється не тільки за допомогою тлумачення змісту законодавчих документів, але й за рахунок особистих якостей, що забезпечить йому довіру й повагу. У зв'язку з цим інтонація ведення діалогу повинна бути доброзичливою, рівномірною. Консультант із питань законодавства повинен уважно поставитися до сутності проблеми, через яку ідентифікується інша особистість, сенс її багатогранного буття [7].

Інформаційна компетентність, в нашому розумінні, відображає сучасний стан соціуму, в якому належить працювати майбутньому юристу. Правознавці повинні прагнути до забезпечення оптимальних умов для повного задоволення інформаційно-правових потреб державних і суспільних структур, підприємств, організацій, установ і громадян на основі ефективної організації та використання інформаційних ресурсів із застосуванням прогресивних технологій.

Інформаційна компетентність майбутніх правознавців формується в процесі інформаційної діяльності, а саме – в діях, спрямованих на одержання правової інформації стосовно певної юридичної ситуації шляхом здійснення комплексу інформаційно-правових, інформаційно-пошукових, інформаційно-комунікативних і інформаційно-аналітичних заходів та уникнення дезінформації з метою об'єктивного неупередженого розгляду справи, встановлення істини та документального оформлення прийнятих процесуальних рішень у вигляді, придатному для розгляду справи у суді.

Робота майбутнього правознавця з інформацією зводиться до її одержання, використання, поширення та зберігання. Така інформація має назву правової. Відповідно до ст. 22. Закону України «Про інформацію» правова інформація – це сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення, боротьбу з ними та їх профілактику тощо. Джерелами правової інформації є Конституція України, інші законодавчі і підзаконні нормативні правові акти, міжнародні договори та угоди, норми і принципи міжнародного права, а також ненормативні правові акти, повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи, інші джерела інформації з правових питань.

Таким чином, зміст базових компетентностей є основою для вироблення критеріальних

параметрів, під якими, звичайно, розуміють конкретні, лаконічні описи, зручні для використання в різного роду документах і практиці моніторингу. Чималу цінність у виконанні дослідницької задачі представляють вербальні зразки опису компетентностей, запропоновані Ю. Татуром [8].

Змістові особливості базових компетентностей майбутніх юристів впливають з організації діяльності студентів. Саме тому, необхідно зупинитися на деяких нюансах в розумінні діяльності, зокрема на можливості використовувати поняття діяльності в практиці навчання майбутніх правознавців.

В юридичній літературі виділяють види (аспекти) діяльності майбутнього правознавця, кожен яких відповідає за формування базових компетентностей, зокрема:

– соціальний – підкреслює соціальну значимість професії правознавця як організатора боротьби з правопорушеннями, захисника прав та законних інтересів громадян (соціальна компетентність);

– пошуковий – полягає в збиранні інформації необхідної для вирішення юридичної справи (інформаційна та навчальна компетентності);

– реконструктивний — являє собою заключний аналіз зібраної інформації по юридичній справі, висунення робочих гіпотез, розробка плану діяльності з її подальшого розгляду і завершення (інформаційна компетентність);

– комунікативний – означає вміння спілкуватися з колегами, клієнтами, учасниками справи і всіма тими, хто має до неї відношення (етична та комунікативна компетентності);

– організаційний — полягає у вольових діях з перевірки робочих версій та їх реалізації (навчальна та інформаційна компетентності);

– засвідчувальний — полягає в умінні надавати отриманій інформації з юридичної справи передбачену законом форму письмових актів-документів (постанов, протоколів, вироків та ін.) (етична, інформаційна та комунікативна компетентності).

У свою чергу, А. Новіков, пропонує розмежувати репродуктивну та продуктивну діяльності. Перша є зліпком, копією з діяльності іншої людини, або копією своєї власної діяльності; друга спрямована на отримання об'єктивно чи суб'єктивно нового результату. Продуктивна діяльність, на відміну від репродуктивної, потребує організації, тобто у внутрішній впорядкованості, взаємозв'язку її частин, в усвідомленості засобів діяльності (інструментарію діяльності) [9].

Висновки і пропозиції. Ми поділяємо позицію А. Новікова, оскільки в освітньому середовищі майбутніх правознавців є місце як для перетворення навколишньої реальності дій, так і для дій репродуктивних, до яких важко застосовувати інше слово, ніж «діяльність». У загальному вигляді, під діяльністю можна розуміти відмічену активність людини, спрямовану на отримання передбаченого

результату. Таке трактування діяльності, на нашу думку, ближче до логіки компетентнісного підходу і сутності професійних компетенцій.

Важливим моментом у нашій статті є розмежування здійснюваної студентами діяльності на навчальну, навчально-професійну і квазіпрофесійну. Дана диференціація запозичена у А. Вербицького [10], який стверджує, що для досягнення цілей формування особистості фахівця у ЗВО необхідно організувати таке навчання, яке забезпечує перехід (трансформацію) одного типу діяльності (пізнавальної) в інший (професійний) з відповідною зміною мотивів, цілей, дій, а також засобів, предметів і результатів. Але це аспекти подальших наших наукових доробок.

Отже, аналіз базових компетентностей підкреслює важливість формування у майбутніх правознавців саме комунікативної, соціальної, навчальної, інформаційної та етичної компетентностей, що зумовлено їх особливостями та вимогами до особистості юриста взагалі, та професійно-юридичної діяльності, зокрема. В подальшому вбачаємо потребу в залученні майбутніх правників як юристів до розв'язання фахово-зорієнтованих завдань та розробки необхідного навчально-методичного комплексу до дисциплін «Юридична деонтологія», «Юридична психологія», «Педагогіка», «Сімейне право» тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кашанина Т. В. Юридическая техника: учебник. М.: Эксмо, 2007. 512 с.
2. Незнамова З. А. Роль государственных стандартов юридического образования в подготовке юристов. *Известия высших учебных заведений. Правоведение*. 2001. № 1. С. 217-221.
3. Карташев В. Н. Юридическая деятельность: понятие, структура, ценность. Саратов, 1989. 218 с.
4. Гадамер Х. Г. Истина и метод. Основы философской герменевтики. [пер. с нем. Б. Н. Бессонова]. М.: Прогресс, 1988. 699 с.
5. Коренев А. П. Введение в юридическую специальность: учебник. М.: Знание, 2004. 160 с.
6. Яворська Г.Х. Педагогіка для правників: навчальний посібник. К.: Знання, 2004. 335 с.
7. Калита О. П. Мова як раціональна дія в системі формування комунікативної компетентності юриста [Електронний ресурс]: *Електронне фахове видання "Народна освіта"*, 2012. № 19. Режим доступу до журн.: <http://narodnaosvita.kiev.ua>.
8. Татур Ю. Г. Компетентностный подход в описании результатов и проектировании стандартов высшего профессионального образования: материалы к заседанию методологического семинара. М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. С. 7.
9. Новіков А. М. Методология учебной деятельности. М.: Эгвес, 2005. 176 с.
10. Вербицкий А. А. Психолого-педагогические особенности контекстного обучения. М.: Знание, 1987. 124 с.